

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЧУБ АНТОН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343.132:343.141:343.146

**ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ ТА ДОКУМЕНТІВ ЯК ЗАХІД
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Хахуцяк Ольга Юріївна,
Національна академія внутрішніх справ,
доцент кафедри досудового розслідування
навчально-наукового інституту № 1

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Власова Ганна Петрівна,
ПВНЗ «Європейський університет»,
завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики

кандидат юридичних наук, доцент
Баулін Олег В'ячеславович,
Національна академія прокуратури України,
старший викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду
за додержанням законів органами, які проводять оперативно-
розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство

Захист відбудеться 16 лютого 2017 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
ДП–680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії
внутрішніх справ за адресою: ДП–680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «16» січня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), який набрав чинності 20 листопада 2012 року, перед фахівцями та науковцями у галузі кримінального процесу поставив цілу низку практичних та теоретичних проблем, що потребують досить ґрунтовного аналізу та теоретичного усвідомлення. Серед чисельних новел кримінального процесу надзвичайної уваги заслуговує запроваджений в окремій главі КПК України інститут заходів забезпечення кримінального провадження. Так, один із найбільш розповсюджених видів заходів забезпечення кримінального провадження, що передбачені у ст. 131 КПК України, є тимчасовий доступ до речей та документів.

Цей захід забезпечення кримінального провадження – нова за назвою процесуальна категорія, хоча за змістом у ній вбачається аналог такого заходу процесуального примусу як виїмка, передбачений кримінально-процесуальним законодавством, що діяло до прийняття чинного КПК України.

Окремі види заходів кримінально-процесуального примусу досліджували у своїх працях такі вітчизняні учені, як: Ю.П. Аленін, Ю.М. Грошевий, В.С. Зеленецький, О.П. Кучінська, Л.М. Лобойко, О.Р. Михайленко, А.В. Молдаван, О.Б. Муравін, В.В. Назаров, В.В. Рожнова, Т.В. Садова, О.Ю. Хахуцяк, О.Г. Шило та ін. Дослідженню загальних положень заходів забезпечення кримінального провадження присвячені праці Г. К. Кожевнікова та С. М. Смокова.

Деякі питання тимчасового доступу до речей та документів досліджували такими вченими, як А.П. Бущенко, О.В. Баулін, Г.П. Власова, В.І. Галаган, О.М. Гумін, О.І. Коровайко, М.А. Погорецький, О.Ю. Татаров, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, В.О. Фінагеев, С.С. Чернявський, О.Г. Шило та ін. На рівні дисертаційних досліджень окремі питання проведення виїмки були розглянуті у дисертації О.М. Кузів «Організація і тактика проведення виїмки» (м. Київ, 2010 р.).

Дослідження зазначених авторів щодо розвитку цієї проблеми мали важливе теоретичне та практичне значення. Сформульовані вказаними вченими ідеї дістали відображення у законодавстві та були позитивно сприйняті правозастосовною практикою. Проте системні дисертаційні дослідження цього правового інституту не проводились, у зв'язку з чим вони потребують теоретичного осмислення питань, що пов'язані з визначенням правової природи тимчасового доступу до речей та документів; процесуального статусу суб'єктів застосування цього заходу; відмежування тимчасового доступу до речей та документів від витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей і документів (ч. 2, 3 ст. 93 КПК України); особливості тимчасового доступу до речей та документів, які містять охоронювану законом таємницю тощо.

Так, серед опитаних 170 слідчих Національної поліції України 58 % вказали на труднощі, пов'язані з отриманням судового дозволу на проведення

тимчасового доступу до речей та документів, що мали місце у перші роки дії чинного КПК України.

Поява такого заходу забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей та документів сприяло його активному застосуванню сторонами кримінального провадження. За результатами опитування слідчих та прокурорів з'ясовано, що у 80 % випадків ініціаторами застосування цього заходу є органи досудового розслідування. У свою чергу, 18 % опитаних адвокатів вказали на використання такого способу збирання доказів як ініціювання застосування тимчасового доступу до речей та документів.

Отже, усунути наявні прогалини та вирішити проблемні питання процесуального порядку застосування тимчасового доступу до речей та документів у кримінальному провадженні з боку органів досудового розслідування можна лише шляхом здійснення комплексного монографічного дослідження. Ці обставини в сукупності визначають актуальність теми, обраної для підготовки дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015; Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 р., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275; Основних напрямів наукових досліджень та планів науково-дослідних робіт Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр., схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 23 грудня 2014 р. (протокол № 23), а також Плану проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у Національній академії внутрішніх справ на 2014-2016 рр.

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 23 грудня 2014 р. (протокол № 23) та схвалено Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1138, 2014 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розроблення та обґрунтування положень теоретичного і практичного характеру, пов'язаних із визначенням правового змісту застосування тимчасового доступу до речей та документів у кримінальному провадженні, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі задачі:

- висвітлити основні етапи розвитку та становлення тимчасового доступу до речей та документів;
- визначити правову природу цього заходу забезпечення кримінального провадження;

- провести порівняльно-правове дослідження тимчасового доступу до речей та документів за законодавством України та зарубіжних країн;
- з'ясувати правові підстави застосування тимчасового доступу до речей та документів;
- визначити процесуальний статус суб'єктів застосування тимчасового доступу до речей та документів;
- розглянути кримінально-процесуальні документи, що складаються при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів;
- охарактеризувати речі та документи, які містять охоронювану законом таємницю;
- проаналізувати сутність та роль прокурорського нагляду та судового контролю при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів;
- розробити пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування у контексті питань, що розглядаються у дисертаційному дослідженні.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають, розвиваються та припиняються між учасниками кримінального провадження при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів.

Предмет дослідження – тимчасовий доступ до речей та документів як захід забезпечення кримінального провадження.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених задач і досягнення мети було застосовано сукупність методів наукового пізнання, що дозволили всебічно дослідити об'єкт дослідження. *Історико-правовий* метод дозволив дослідити становлення у кримінальному процесуальному законодавстві України тимчасового доступу до речей та документів (підрозділи 1.1, 3.2). Метод *системного аналізу*, а також *системно-структурний* та *формально-логічний* методи надали можливість з'ясувати правову природу та особливості застосування тимчасового доступу до речей та документів (підрозділи 1.3, 2.1). Завдяки *порівняльно-правовому* методу були проаналізовані погляди вчених щодо окремих ознак та аспектів застосування тимчасового доступу до речей та документів, а також норми чинного кримінального процесуального законодавства України і законодавства інших держав (Грузії, Республіки Білорусь, Республіки Молдова, Республіки Узбекистан, Російської Федерації, Латвійської Республіки, Великої Британії, США, Франції, ФРН) у межах предмета дослідження (підрозділ 1.3). За допомогою *формально-юридичного* методу досліджувалися норми Конституції України, чинного КПК України, інших законів України, з'ясовувалися зміст і значення використаних у них понять і термінів, обґрунтовувалися висновки і пропозиції щодо їх зміни та доповнення (підрозділи 1.2, 2.1). *Структурно-функціональний* метод було використано при аналізі процесуальних повноважень суб'єктів, які ініціюють та застосовують тимчасовий доступ до речей та документів (підрозділ 2.2). *Соціологічний* метод дозволив вивчити погляди та позиції слідчих, прокурорів та адвокатів з питань, що досліджувалися, а *статистичний* – узагальнити результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень та анкетування. За допомогою методів *моделювання* і *прогнозування* було сформульовано

конкретні пропозиції щодо вдосконалення чинного КПК України (підрозділи 1.2, 2.1).

Емпіричну базу дослідження становлять дані офіційної статистичної звітності МВС України за 2013–I півріччя 2016 рр., результати анкетування 170 слідчих Національної поліції України, 80 прокурорів та 65 адвокатів, вивчення 160 кримінальних проваджень, де було застосовано тимчасовий доступ до речей та документів, що розслідувалися у м. Києві та регіонах України (Вінницька, Запорозька, Київська, Кіровоградська, Львівська, Одеська, Тернопільська області). Використано власний досвід роботи дисертанта в оперативних підрозділах Державної фіскальної служби України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці кримінального процесу монографічним дослідженням проблемних питань тимчасового доступу до речей та документів.

У дослідженні сформульовано ряд нових положень і висновків, що мають істотне значення для теорії кримінального процесу та юридичної практики. До найбільш суттєвих із них слід віднести такі:

вперше:

– розкрито правову природу та процесуальний порядок застосування тимчасового доступу до речей та документів як заходу забезпечення кримінального провадження;

– доведено необхідність закріплення в КПК України процесуального статусу володільця речей та документів, який наділений усіма елементами, що характеризують зміст процесуального статусу учасника кримінального провадження;

– сформульовано ряд пропозицій щодо внесення змін та доповнень до норм чинного КПК України з питань проведення в окремих випадках тимчасового доступу до речей та документів за постановою прокурора (ст. 159), визначення вимог, що пред'являються до клопотання сторони кримінального провадження про тимчасовий доступ до речей та документів, а також встановлення строків його розгляду (ст. 160);

удосконалено:

– поняття тимчасового доступу до речей та документів, під яким пропонується розуміти процесуальну дію, що забезпечує безпосереднє отримання доказової інформації сторонами кримінального провадження шляхом витребування та вилучення в установленому законом порядку, від юридичних та фізичних осіб речей і документів, що мають значення для кримінального провадження;

– строки розгляду слідчим суддею, судом клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів;

– положення про необхідність закріплення в КПК України невідкладних випадків проведення тимчасового доступу до речей та документів без ухвали слідчого судді, суду;

– зміст засади гласності і відкритості судового провадження та його повного фіксування технічними засобами за рахунок положення, відповідно до якої розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів, що

містить охоронювану законом таємницю, відбувається у закритому судовому засіданні;

дістало подальший розвиток:

– наукова періодизація історичного розвитку інституту тимчасового доступу до речей та документів у кримінальному процесі України;

– вимоги до процесуальних документів, що складаються при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів;

– загальні правила застосування тимчасового доступу до речей та документів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджено та надалі можуть бути використані у:

– *законотворчій діяльності* – під час удосконалення чинного КПК України з питань тимчасового доступу до речей та документів (акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 13 липня 2015 р. № 04-18/12-1670);

– *практичній діяльності* – при розробленні й удосконаленні відомчих нормативно-правових актів та методичних рекомендацій з питань тимчасового доступу до речей та документів (акт впровадження Головного слідчого управління фінансових розслідувань Державної фіскальної служби України від 15 травня 2015 р.; Головного слідчого управління МВС України від 04 листопада 2015 р.);

– *освітньому процесі* – під час написання окремих розділів підручників і навчальних посібників із навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Актуальні проблеми економічної безпеки», «Типології вчинення економічних злочинів», «Протидія корупції», при підготовці лекцій і проведенні занять за відповідними темами (акти впровадження Національної академії внутрішніх справ від 04 вересня 2015 р. та від 09 липня 2015 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації, оприлюднено на науково-практичних конференціях і круглих столах: «Публічне адміністрування в сфері внутрішніх справ» (м. Київ, 14 травня 2014 р.), «Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку» (м. Херсон, 13–14 лютого 2015 р.), «Роль права та закону в громадянському суспільстві» (м. Київ, 13–14 лютого 2015 р.), «Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування» (м. Київ, 19 березня 2015 р.), «Організаційні та правові засади забезпечення економічної безпеки держави в контексті європейської інтеграції» (м. Київ, 27 травня 2015 р.), «Актуальні проблеми досудового розслідування» (м. Київ, 1 липня 2015 р.), «Організаційно-правлінські, економічні, психолого-педагогічні аспекти забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ)» (м. Черкаси, 11 березня 2016 р.), «Розвиток юридичної науки: проблеми та рішення очима здобувачів вищої освіти» (м. Київ, 14 квітня 2016 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено у п'ятнадцяти наукових публікаціях,

серед яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві статті – у міжнародних наукових виданнях, а також восьми тезах – у збірниках доповідей на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (243 найменування на 19 сторінках) та додатків. Повний обсяг дисертації становить 214 сторінки, з яких основний текст – 187 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, висвітлено ступінь вивчення проблеми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету та задачі, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи; виокремлено наукову новизну, розкрито практичне значення одержаних результатів; надано відомості про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Правова природа тимчасового доступу до речей та документів як заходу забезпечення кримінального провадження» містить три підрозділи, в яких досліджено основні етапи розвитку, поняття, правову природу, здійснено порівняльно-правове дослідження тимчасового доступу до речей та документів за законодавством України та зарубіжних країн.

У *підрозділі 1.1. «Основні етапи розвитку тимчасового доступу до речей та документів»* здійснено науковий аналіз розвитку тимчасового доступу до речей та документів (виїмки) та сформульовано власні висновки з цих питань.

Зроблено висновок, що виїмка як слідча дія має тривалий час свого історичного становлення, яка у чинному КПК України закріплена як одна із форм тимчасового доступу до речей та документів і має свої особливості.

Автор констатує, що КПК України 1960 р., взагалі не передбачав такої окремої процесуальної дії, як отримання доступу до документів (предметів) учасниками кримінального процесу до моменту їх вилучення у певної особи чи з певного місця. Натомість чинний КПК України передбачає можливість ознайомлення з речами та документами й виготовлення з них копій без вилучення їх в особи, яка ними володіє. Зокрема, відповідно до КПК України дії, спрямовані на здійснення виїмки, виконуються у межах завдань застосування заходів забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей та документів.

При дослідженні історії розвитку тимчасового доступу до речей та документів автор вказує на основні етапи, що пов'язані з дією таких нормативно-правових актів: 1) Статуту кримінального судочинства 1864 р., у статтях 105–111, 258–259, 267, 357–370 якого було передбачено такі слідчі дії, як обшук та виїмка, що проводилися мировим суддею чи у виняткових випадках за його дорученням чинами поліції, коли він особисто через поважні причини не міг їх провести; 2) Інструкції для народних слідчих 1919 р., яка діяла на території сучасної України й передбачала виїмку як слідчу дію та один

із способів збирання доказів, однак регламентувала її проведення не досить чітко; 3) КПК УРСР 1922 р., де у ст. 178 було передбачено підстави проведення виїмки, яка також визначалася як слідча дія; 4) КПК УРСР 1927 р., який у ст. 173 передбачав виїмку предметів за вмотивованою постановою слідчого, зокрема у примусовому порядку; 5) КПК України 1960 р., у гл. 16 якого було зосереджено низку статей, присвячених проведенню обшуку та виїмки; 6) КПК України 2012 р., який вперше передбачає такий захід забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей та документів.

У підрозділі 1.2. «Правова природа та поняття тимчасового доступу до речей і документів» досліджено поняття заходів забезпечення кримінального провадження, поняття, мету, значення та функції тимчасового доступу до речей і документів.

Автором визначено, що тимчасовий доступ до речей та документів – це процесуальна дія, що забезпечує безпосереднє отримання доказової інформації сторонами кримінального провадження, шляхом витребування та вилучення в установленому законом порядку, від юридичних та фізичних осіб речей і документів, які мають значення для кримінального провадження.

Зроблено висновок, що тимчасовому доступу до речей та документів як заходу забезпечення кримінального провадження притаманні такі функції: 1) пізнавальна – розкривається при проведенні тимчасового доступу до речей та документів з метою їх вилучення, завдяки чому сторона отримує інформацію, яка сприяє встановленню обставин, що мають значення для кримінального провадження; 2) прогностична – реалізується як при підготовці, так і під час проведення тимчасового доступу до речей та документів і полягає в передбаченні можливої поведінки учасників цієї дії, а також ситуацій, що можуть виникнути під час отримання доступу до певних предметів та документів, а також їх вилучення; 3) пошукова – дозволяє обирати засоби, прийоми та напрями проведення пошукових дій. Тимчасовий доступ до речей та документів порівняно з обшуком меншою мірою має пошуковий характер, оскільки здійснюється виключно з метою вилучення речей та документів, коли точно відомо місце їх знаходження; 4) комунікативна – полягає в інформаційно-психологічному спілкуванні слідчого (іншого уповноваженого учасника кримінального провадження) з іншими особами, усуненні протидії цих осіб, стимулюванні їх до спілкування, встановлення з ними психологічного контакту й отримання вербальної інформації. Зазначені функції визначають призначення тимчасового доступу до речей та документів і його роль у системі заходів забезпечення кримінального провадження.

Звертається увага на те, що тимчасовий доступ до речей та документів є одним із найбільш розповсюджених заходів забезпечення кримінального провадження, про що свідчать дані офіційної статистики та практика його застосування.

У підрозділі 1.3. «Порівняльно-правове дослідження тимчасового доступу до речей та документів у законодавстві зарубіжних країн» досліджується кримінальне процесуальне законодавство України, інших держав, а також норми міжнародного права.

Зазначається, що правова регламентація та процедура проведення тимчасового доступу до речей та документів повинні відповідати Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакту про громадянські та політичні права, Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, іншим міжнародно-правовим документам у галузі правосуддя та захисту прав людини.

Зосереджено увагу на те, що в кримінальному процесуальному законодавстві окремих держав (Латвія, Білорусь, Молдова, Узбекистан, Грузія) не передбачено тимчасового доступу до речей та документів, проте збереглася така слідча дія як виїмка, що була передбачена КПК України 1960 р. Порівняння законодавства цих держав та України дозволяє зробити висновок, що воно містить як схожі правові положення (перелік речей та документів, що можуть бути вилучені), так і ті, що суттєво різняться між собою (підстави, суб'єкти та порядок проведення).

Розділ 2. «Процесуальний порядок застосування тимчасового доступу до речей та документів» містить чотири підрозділи, в яких проаналізовано підстави застосування цього заходу, процесуальний статус суб'єктів, які беруть у ньому участь, кримінально-процесуальні документи, що складаються під час його проведення, а також речі і документи, до яких заборонено доступ.

У підрозділі 2.1. *«Правові підстави застосування тимчасового доступу до речей та документів»* зосереджено увагу на дослідженні правової підстави застосування тимчасового доступу до речей та документів – ухвалі слідчого судді, суду, у зв'язку з чим запропоновано зміни до ст. 164 КПК України «Ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів», ст. 309 «Ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування» та доповнити КПК України ст. 163-1 «Наслідки неявки сторін, потерпілого в судове засідання для розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів».

Визначаються речі та предмети, до яких можливий доступ у встановленому законом порядку. Зазначено, що при здійсненні виїмки, як однієї з форм тимчасового доступу до речей та документів, можуть вилучатися речі матеріального світу, документи та майно, що мають доказове значення у кримінальному провадженні.

Проаналізовано загальні положення тимчасового доступу до речей та документів. З урахуванням дослідження наукових точок зору (О.І. Коровайко, С.М. Смокова) запропоновано доповнити ст. 159 КПК України положенням, де визначити випадки проведення тимчасового доступу до речей та документів без ухвали слідчого судді, суду (у кримінальних провадженнях про злочини невеликої та середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини).

Досліджено можливі види рішень слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про застосування тимчасового доступу до речей та документів, внаслідок чого зроблено висновок, що слідчий суддя може прийняти чотири можливих види рішень, а саме: задовольнити клопотання; частково задовольнити клопотання; повернути клопотання на доопрацювання;

відмовити у задоволенні клопотання. Констатовано, що ці види рішень та їх зміст повинні бути обов'язково визначені у главі 15 КПК України.

У підрозділі 2.2. «Процесуальний статус суб'єктів при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів» визначено коло учасників кримінального провадження, які беруть участь у тимчасовому доступі до речей та документів.

Системний аналіз положень статей 159–166 КПК України дає можливість стверджувати, що виконати ухвалу слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів може фізична особа, яка є стороною кримінального провадження, а також прізвище, ім'я та по батькові якої вказано в цій ухвалі.

Проаналізовано діяльність слідчого та прокурора при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів, внаслідок чого запропоновано внести зміни до п. 3 ч. 2 ст. 40 «Слідчий органу досудового розслідування» та ч. 1 ст. 41 «Оперативні підрозділи».

Звертається увага на те, що відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України та норм глави 15 КПК України, що безпосередньо регламентують порядок застосування тимчасового доступу до речей та документів, відсутня пряма вказівка на потерпілого, його представника та законного представника, як на осіб, наділених правом застосування тимчасового доступу до речей та документів. У даному випадку зазначені особи не виступають стороною кримінального провадження та відповідно позбавлені можливості захищати свої права і законні інтереси шляхом ініціювання й проведення тимчасового доступу до речей та документів. На жаль, до кола учасників кримінального провадження не віднесено володільця речей та документів, фактична участь якого регламентована главою 15 КПК України. Аналіз КПК України дає всі підстави вважати, що володільць речей і документів наділений усіма елементами, що характеризують зміст процесуального статусу учасника кримінального провадження, в наслідок чого запропоновано доповнення до п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України.

Зроблено висновок, що практична реалізація принципу змагальності сторін, зокрема, самостійність у збиранні доказів та свободи в поданні захисниками своїх доказів до суду, має місце тоді, коли на законодавчому рівні закріплено механізм реалізації його права на збирання доказів шляхом отримання доступу до речей і документів, а також можливості їх вилучення під час такого доступу.

У підрозділі 2.3. «Кримінально-процесуальні документи при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів» розглянуто питання складання кримінально процесуальних документів при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів.

Одним із основних документів при застосуванні цього заходу є клопотання. Чинний КПК України не надає визначення поняттю «клопотання», але його зміст визначено у ст. 160 КПК України. Звертається увагу на те, що у зазначеній нормі відсутнє положення про обов'язок сторони кримінального провадження, яка подає на розгляд слідчого судді, суду клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів, долучити до нього копії матеріалів,

якими вона обґрунтовує свої доводи. У зв'язку з цим, проаналізовано інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квітня 2013 р. № 223-558/0/4-13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» та запропоновано зміни до ст. 160 КПК України «Клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів». Зроблено висновок щодо визначення вимог до оформлення клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів, які доцільно розділити на три окремі групи: 1) загальні вимоги; 2) спеціальні вимоги; 3) обов'язкові додатки до клопотання.

Звертається увага на необхідність встановлення строку розгляду клопотання слідчими суддями, в результаті чого запропоновано доповнити ст. 160 КПК України частиною 4.

У підрозділі 2.4. «Речі і документи, до яких заборонено доступ» розглядається питання щодо речей і документів, до яких заборонено доступ.

Досліджено положення ст. 162 КПК України, що передбачає перелік відомостей, які становлять охоронювану законом таємницю та особливості доступу до предметів і документів з такими відомостями. Визначено особливості складання клопотання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження, межі та умови отримання дозволу на тимчасовий доступ до предметів та документів, які містять різні групи таємниць.

Проведено аналіз та співвідношення термінів, пов'язаних з цим питанням (лікарська таємниця – професійна таємниця, комерційна таємниця – конфіденційна інформація тощо).

Проаналізовано судову практику подання клопотань про тимчасовий доступ до речей та документів, які містять охоронювану законом таємницю, де визначено, що слідчими не завжди належним чином обґрунтовується неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

Запропоновано доповнити чинний КПК України, п. 5 ч. 2 ст. 27 «Гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами» положенням, відповідно до якого розгляд клопотань про тимчасовий доступ до предметів та документів, які містять охоронювану законом таємницю, повинен відбуватися у закритому судовому засіданні.

Розділ 3. «Прокурорський нагляд та судовий контроль при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів» містить два підрозділи, присвячені здійсненню контролю з боку прокуратури та суду при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів.

У підрозділі 3.1. «Прокурорський нагляд під час застосування тимчасового доступу до речей та документів» звертається увага, що запроваджуючи нові форми прокурорського нагляду, роль працівників прокуратури при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів є першочерговою. На це вказують вимоги закону, що визначають прокурора як суб'єкта, на якого покладається обов'язок нагляду за дотриманням закону під

час здійснення кримінального провадження у формі процесуального керівництва.

Аналізується співвідношення понять «нагляд» і «перевірка» у діяльності прокурора на стадії досудового розслідування.

Дисертант зазначає, що при взаємодії прокурора та слідчого у стадії досудового розслідування при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів буде доцільним виділення діяльності слідчого в окрему функцію – розслідування правопорушення, при цьому не відносити його до будь-якої із сторін кримінального провадження, а за прокуратурою залишити нагляд за законністю розслідування.

Проаналізовано недоліки у застосуванні положень розділу 2 КПК України, які можна поділити на дві групи: до першої групи слід віднести проблеми, що не залежать від якості роботи слідчого, прокурора, до другої – ті, які безпосередньо з нею пов'язані.

У підрозділі 3.2. «Судовий контроль при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів» проаналізовано поняття та межі судового контролю, визначено функції суду щодо контролю за дотриманням прав і свобод сторін кримінального провадження під час досудового розслідування, а також запровадження з цією метою інституту слідчого судді як особи, яка спеціально уповноважується на здійснення такого контролю.

Зроблено висновок, що функції, які здійснює слідчий суддя під час застосування тимчасового доступу до речей та документів у кримінальному провадженні, можна умовно поділити на кілька груп: 1) розгляд питань, що стосуються застосування тимчасового доступу до речей та документів; 2) нагляд за дотриманням законності в питаннях тимчасового доступу до речей та документів; 3) надання дозволів на вчинення окремих слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування, до/після тимчасового доступу до речей та документів; 4) розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертаційного дослідження на основі проведеного узагальнення і систематизації наукових уявлень про тимчасовий доступ до речей та документів сформульовано наукові положення, рекомендації та пропозиції, що відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки і практики, зокрема:

1. Визначено основні етапи становлення та розвитку інституту тимчасового доступу до речей та документів, як одного із видів заходів забезпечення кримінального провадження, що пов'язані з дією таких нормативно-правових актів як Статут кримінального судочинства 1864 р., Інструкція для народних слідчих 1919 р., КПК УРСР 1922, 1927 років, КПК України 1960 та 2012 років. Проведено порівняльний аналіз тимчасового доступу до речей та документів із заходами кримінально-процесуального

примусу, що закріплені відповідними статтями КПК України 1960 р. Звертається увага на існування певних спільних ознак цього заходу з такими процесуальними діями як виїмка, обшук, а також – огляд речей та документів.

2. Сформульовано поняття тимчасового доступу до речей та документів, під яким слід розуміти процесуальну дію, що забезпечує безпосереднє отримання доказової інформації сторонами кримінального провадження, шляхом витребування та вилучення в установленому законом порядку, від фізичних та юридичних осіб речей та документів, що мають значення для кримінального провадження.

3. Визначено, що правова регламентація та порядок тимчасового доступу до речей та документів повинні відповідати міжнародно-правовим нормам з питань кримінального судочинства та захисту прав людини. Порівняльно-правове дослідження кримінального процесуального законодавства, що регулює тимчасовий доступ до речей та документів (виїмки) України та інших держав, вказує на те, що в окремих країнах ближнього та дальнього зарубіжжя зазначений захід розглядається виключно як слідча дія. Законодавство цих країн містить як схожі правові положення (перелік речей та документів, що можуть бути вилучені), так і ті, що суттєво різняться між собою (підстави, суб'єкти та порядок проведення).

4. Застосування зазначеного заходу забезпечення кримінального провадження можливе на підставі ухвали слідчого судді під час досудового розслідування і суду під час судового розгляду (ч. 2 ст. 159 КПК України). Враховуючи єдину правову підставу застосування тимчасового доступу до речей та документів, пропонуємо доповнити ст. 159 КПК України частинами 3 та 4 у такій редакції:

3. У кримінальних провадженнях про злочини невеликої та середньої тяжкості тимчасовий доступ до речей та документів може здійснюватися за постановою прокурора.

4. У кримінальних провадженнях про тяжкі та особливо тяжкі злочини у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна, коли затримка в його застосуванні може призвести до втрати слідів або їх знищення, тимчасовий доступ до речей та документів може бути проведено за постановою прокурора з негайним зверненням до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на проведення тимчасового доступу до речей та документів».

5. Встановлено, що законодавець передбачив надання сторонам кримінального провадження права на отримання тимчасового доступу до речей і документів не лише під час досудового розслідування кримінального правопорушення, а й під час судового провадження. До кола учасників кримінального провадження не було віднесено володільця речей та документів, фактична участь якого регламентована главою 15 КПК України, у зв'язку з чим нами обґрунтовано і визначено процесуальний статус володільця речей та документів, який наділений усіма елементами, що характеризують зміст процесуального статусу учасника кримінального провадження (його права та обов'язки).

6. Проаналізовано процесуальні акти застосування тимчасового доступу до речей та документів. У зв'язку з цим запропоновано зміни до ст. 160 КПК України «Клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів», де до клопотання слідчого, прокурора про застосування тимчасового доступу до речей та документів має бути додано витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у рамках якого до слідчого судді, суду подається клопотання. Виокремлено вимоги до оформлення клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів. Також пропонується доповнити цю статтю ч. 4 такого змісту:

«4. Строк розгляду слідчим суддею клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів не повинен перевищувати трьох днів від дня його надходження до суду. При наявності достатніх даних, що вказують на наявність ризиків зміни або знищення речей та документів, відповідне клопотання має бути розглянуто невідкладно».

7. Визначено характеристику речей та документів, які містять охоронювану законом таємницю, на підставі чого запропоновано доповнити КПК України п. 5 ч. 2 ст. 27 «Гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами» положенням, відповідно до якого розгляд клопотань про тимчасовий доступ до речей та документів, які містять охоронювану законом таємницю, здійснюється у закритому судовому засіданні.

8. Доведено, що прокурорський нагляд є важливою складовою законності кримінального провадження. Адже саме прокурор як учасник кримінального провадження передусім відповідальний за ефективне функціонування всієї системи органів досудового розслідування. Встановлено типові недоліки, що допускаються при складанні клопотання про застосування тимчасового доступу до речей та документів і визначено перелік документів, які підлягають долученню стороною кримінального провадження до клопотання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Визначено загальні правила застосування тимчасового доступу до речей та документів, відповідно до яких визначається законність його проведення: 1) судова процедура вирішення питання про його застосування; 2) виключна підсудність місцевому суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування; 3) покладення «обов'язку доказування» на сторону кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням; 4) наявність обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування тимчасового доступу до речей та документів; 5) можливість виконання завдання, для виконання якого сторона кримінального провадження звертається з клопотанням, а саме, яке має бути доведено при розгляді даного клопотання; 6) застосування тимчасового доступу до речей та документів виключно у межах кримінального провадження.

9. Комплексне дослідження тимчасового доступу до речей та документів як заходу забезпечення кримінального провадження надало можливість проаналізувати його зміст і напями застосування, висловити й аргументувати

необхідність внесення відповідних змін і доповнень до статей 27, 159, 160, 164, 309 КПК України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Чуб А.В. Поняття та підстави застосування тимчасового доступу до речей та документів як заходу забезпечення кримінального провадження / А.В. Чуб // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2013. – Серія ПРАВО. – Спецвипуск. Том 2. – С. 129–131.

2. Чуб А.В. Тимчасовий доступ до речей та документів: процесуальні та організаційні проблеми його проведення / А.В. Чуб // Митна справа. – 2013. – № 2. – С. 338–342.

3. Чуб А.В. Судова практика розгляду клопотань про застосування деяких заходів забезпечення кримінального провадження (проблеми та перспективи) / А.В. Чуб // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Серія : Юридичні науки. – Випуск 5-2. Том 2. – С. 130–133.

4. Чуб А.В. Загальні правила застосування деяких заходів забезпечення кримінального провадження, не пов'язаних із позбавленням волі / А.В. Чуб // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Серія : Юридичні науки. – Випуск 6-2. Том 4. – С. 118–121.

5. Чуб А.В. Правові підстави застосування заходів забезпечення кримінального провадження / А.В. Чуб // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Серія : Юридичні науки. – Випуск 2. Том 3. – С. 133–135.

6. Чуб А.В. Современные меры обеспечения уголовного производства не связанные с лишением свободы, порядок и особенности их применения / А.В. Чуб // Право и политика. Научно-методический журнал. – 2015. – № 1. – Бишкек. Киргизская республика. – С. 171–176.

7. Чуб А.В. Проблемные вопросы эффективности применения такой меры обеспечения уголовного производства как временный доступ к вещам и документам и предложения по их решению путем внесения изменений в современное уголовно процессуальное законодательство Украины / А.В. Чуб // Право и политика. Научно-методический журнал. – 2015. – № 2. – Бишкек. Киргизская республика. – С. 248–251.

8. Чуб А.В. Тимчасовий доступ до речей та документів, як захід забезпечення кримінального провадження / А.В. Чуб // Публічне адміністрування в сфері внутрішніх справ. – Матеріали круглого столу. Збірник наукових праць. Національна академія внутрішніх справ (Київ, 14 травня 2014 р.). – Київ, 2014. – С. 385–386.

9. Чуб А.В. Тимчасове вилучення майна як захід забезпечення кримінального провадження / А.В. Чуб // Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку : Матеріали всеукраїнської

науково-практичної конференції: (Херсон, 13–14 лют. 2015 р.). – Херсон, 2015. – С. 191–192.

10. Чуб А.В. Тимчасовий доступ до речей та документів як засіб кримінального провадження / А.В. Чуб // Роль права та закону в громадянському суспільстві : Міжнародна науково-практична конференція (Київ, 13–14 лют. 2015 р.) – Київ, 2015. – С. 118–119.

11. Чуб А.В. Тимчасовий доступ до речей та документів, які містять охоронювану законом таємницю / А.В. Чуб // Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування : матеріали підсумкової науково-теоретичної конференції наукового товариства курсантів (Київ, 19 берез 2015 р.). Частина 2. – Київ, 2015. – С. 159–160.

12. Чуб А.В. Тимчасовий доступ до речей та документів, які містять охоронювану законом таємницю (процесуальні проблеми його проведення при розслідуванні економічних злочинів) / А.В. Чуб // Організаційні та правові засади забезпечення економічної безпеки держави в контексті європейської інтеграції : Збірник матеріалів і тез науково-практичної конференції (Київ, 27 трав. 2015 р.). – К., 2015. – С. 52–54.

13. Чуб А.В. Заходи забезпечення кримінального провадження: поняття та підстави їх застосування (міжнародна суддівська практика) / А.В. Чуб // Актуальні проблеми досудового розслідування : збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 1 лип. 2015 р.). – К., 2015. – С. 168–170.

14. Чуб А.В. Роль слідчого судді та прокурора у дотриманні прав, свобод та законних інтересів осіб, до яких застосовується тимчасовий доступ до речей і документів (проблеми та шляхи їх вирішення) / А.В. Чуб // Організаційно-правлінські, економічні, психолого-педагогічні аспекти забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ): Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів, ад'юнктів та здобувачів (Черкаси, 11 берез 2016 р.). – Ч., 2016. – С. 162–163.

15. Чуб А.В. Дії слідчого при тимчасовому доступі до речей та документам, які містять охоронювану законом таємницю / А.В. Чуб // Розвиток юридичної науки: проблеми та рішення очима здобувачів вищої освіти : Збірник тез підсумкової науково-теоретичної конференції наукового товариства здобувачів вищої освіти, присвяченої 30-річчю від дня створення навчально-наукового інституту № 1 НАВС (Київ, 14 квітня 2016 р.). – К., 2016. – С. 162–163.

АНОТАЦІЯ

Чуб А.В. Тимчасовий доступ до речей та документів як захід забезпечення кримінального провадження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова

експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

У дисертації досліджено основні етапи розвитку, поняття, правову природу та здійснено порівняльно-правове дослідження тимчасового доступу до речей та документів за законодавством України і зарубіжних країн.

Проаналізовано підстави застосування, процесуальний статус суб'єктів, кримінально-процесуальні документи тимчасового доступу до речей та документів, а також речі та документи, до яких заборонено доступ. Визначено функції контролю з боку прокуратури та суду при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів.

Внесено науково-обґрунтовані пропозиції з удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, що спрямовані на удосконалення застосування тимчасового доступу до речей та документів у кримінальному провадженні.

Ключові слова: рішення, ухвала, клопотання, суб'єкти, слідчий, прокурор, слідчий суддя, кримінальне провадження, досудове розслідування, виїмка, тимчасовий доступ до речей та документів.

АННОТАЦІЯ

Чуб А.В. Временный доступ к вещам и документам как мера обеспечения уголовного производства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2017

В диссертации исследованы основные этапы развития, понятие, правовую природу и осуществлено сравнительно-правовое исследование временного доступа к вещам и документам по законодательству Украины и зарубежных стран.

Сформулировано понятие временный доступ к вещам и документам, под которым следует понимать процессуальное действие, что обеспечивает непосредственное получение доказательственной информации сторонами уголовного производства, путем истребования и изъятия в установленном законом порядке, от юридических и физических лиц вещей и документов, имеющих значение для уголовного производства.

Установлено, что основания для проведения временного доступа к вещам и документам (выемки) в большинстве проанализированных нами уголовно-процесуальных кодексах определены без существенных разногласий. Сравнение норм уголовно процессуального закона Латвии, Белоруссии, Грузии, Молдовы, Узбекистана и Украины показало, что в них содержатся как аналогичные положения (например, объекты выемки), так и те, которые имеют существенные различия (в частности, фактические основания проведения выемки).

Проанализированы основания проведения данного процессуального действия, статус субъектов, которые в нем участвуют, уголовно-процессуальные документы, составляемые при проведении временного доступа к вещам и документам, а также вещи и документы, к которым запрещен доступ. Определены функции контроля со стороны прокуратуры и суда при применении временного доступа к вещам и документам.

Установлено, что законодатель предусмотрел предоставление сторонам уголовного производства права на получение временного доступа к вещам и документам не только во время досудебного расследования уголовного правонарушения, но и во время судебного производства. Акцентируется внимание, что в круг участников уголовного производства не был внесен владелец вещей и документов, фактическое участие которого регламентировано главой 15 УПК Украины. Обосновано и определено процессуальный статус владельца вещей и документов, который наделен всеми элементами, характеризующие содержание процессуального статуса участника уголовного судопроизводства (его права и обязанности).

Определена характеристика вещей и документов, содержащих охраняемую законом тайну, на основании чего предложено дополнить действующий УПК Украины, п. 5 ч. 2 ст. 27 «Гласность и открытость судебного производства и его полная фиксация техническими средствами», который будет определять, что рассмотрение ходатайств о временном доступе к вещам и документам, предусмотренных ст. 162 УПК Украины, содержащие охраняемую законом тайну будет осуществляться в закрытом судебном заседании.

Прокурорский надзор является важной составляющей законности уголовного производства. Именно прокурор как субъект уголовного процесса прежде всего несет ответственность за эффективное функционирование всей системы органов досудебного производства. Проанализированы недостатки при составлении ходатайства и определен перечень документов, которые подлежат приобщению стороной уголовного производства к ходатайству о временном доступе к вещам и документам.

Внесены научно обоснованные предложения по совершенствованию действующего уголовного процессуального законодательства, направленные на совершенствование применения временного доступа к вещам и документам в уголовном производстве.

Комплексное исследование временного доступа к вещам и документам как мера обеспечения уголовного производства позволило проанализировать его содержание и направления реализации в уголовном производстве, а также аргументировать необходимость внесения изменений и дополнений в статьи 27, 159, 160, 164, 309 УПК Украины.

Ключевые слова: решение, постановление, ходатайство, субъекты, следователь, прокурор, следователь судья, уголовное производство, досудебное расследование, выемка, временный доступ к вещам и документам.

SUMMARY

Chub A.V. Temporary access to goods and documents as a measure to ensure criminal proceedings. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensics; operatively-search activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

In the thesis the main stages of the development concept, legal nature and conducted comparative legal study temporary access to documents and things in the law of foreign countries.

Analyzed the reasons of application of procedural status, criminal procedure documents in the application temporary access to the objects and documents, as well as items and documents to which access is forbidden. The functions of control of the prosecutor's office and courts in the application temporary access to the objects and documents.

Introduced science-based proposals to improve the current criminal procedural legislation aimed at improving the use of temporary access to objects and documents in criminal proceedings.

Keywords: decision, order or request, actors, investigator, prosecutor, investigating judge, criminal proceedings, pre-trial investigation, excavation, temporary access to objects and documents.